

مؤلفه‌های فردی و اجتماعی در الگوسازی زن تراز اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری

ندا بزرگخو^۱ / زهرا حافظی نسب^۲ / مرضیه قنبری^۳

چکیده

اسلام دینی است که بر رشد و تکامل همه‌جانبه در تمام عرصه‌ها اعم از فردی و اجتماعی تأکید کرده است و زن به عنوان نیمی از پیکره جامعه بشری، تأثیر بسزایی در تحقق این اهداف دارد. در این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی، مهم‌ترین مؤلفه‌های فردی و اجتماعی در الگوسازی زن اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس بیانات ایشان، زن در ابتدا باید در راستای خودسازی به تقویت ایمان و معنویت، حسن خلق، صبر و قناعت در خویشتن بپردازد. سپس با چنین خودسازی ویژه، رابطه خود با جامعه را تعالی ببخشد. در اجتماع نیز تعالی زن در گزاره‌های اشتغال، خانه‌داری، حجاب و عفاف مطرح است. بنابراین در منظومه فکری مقام معظم رهبری، مؤیدات اسلامی وجود دارد که به تعالی فردی و اجتماعی زن منجر می‌شود.

واژگان کلیدی: الگوی فردی، الگوی اجتماعی، تراز اسلامی، زنان، مقام معظم رهبری.

۱. کارشناسی علوم تربیتی مؤسسه امام خمینی (ره)، دانش پژوه سطح ۳، (نویسنده مسئول) Bozorgkhoo556@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد مدرسی معارف دانشگاه تهران، دانش پژوه سطح ۳ جامعه الزهرا (س)، zoha.tahora@gmail.com

۳. دکترای تفسیر تطبیقی دانشگاه قم، دانش آموخته سطح ۳ جامعه الزهرا (س)، Marziyeh.Ghanbari2020@Gmail.Com

مقدمه

زن در دوران قبل از اسلام، از جایگاه حقیقی و حقوق انسانی خویش بی بهره بود و همواره مورد ظلم و تعدی واقع شده است؛ در حالی که ظهور دین اسلام، نگرش جدید و والایی به شخصیت زن داده و جایگاه حقیقی زن را به جامعه معرفی کرده است. از نظر اسلام، زن و مرد در آفرینش و خلقت با یکدیگر برابر بوده و در رسیدن به کمالات معنوی، دارای ارزش مشترکی هستند. خداوند متعال در قرآن کریم در این باره فرموده است: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾. (حجرات: ۱۳) طبق این آیه، ارزش انسان به جنسیت او نیست؛ همانند تفکری که در دوران قبل از اسلام به ویژه در جاهلیت حکمفرما بود؛ بلکه کسی که از نافرمانی خدا بپرهیزد و بیشتر از فرمان خداوند اطاعت کند، دارای پاداشی بیشتر و منزلتی رفیع تر خواهد بود. (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۹، ص ۲۰۷) از نظر اسلام زن نیز مانند مرد، انسان است و هیچ یک از زن و مرد بر دیگری برتری ندارد؛ مگر به تقوا. به حکم این آیه شریفه، عمل نیک و بد مرد و زن، به حساب او نوشته می شود و هیچ مزیتی جز با تقوا برای کسی نیست. بنابراین با در نظر داشتن اینکه یکی از مراحل تقوا اخلاق فاضله است، زنی که درجه ای از درجات بالای ایمان را دارد و یا سرشار از علم، عقل و فضایل اخلاقی است، گرمی تر و از حیث درجه، بالاتر از مردی است که همتراز او نیست و کرامت و مزیت، تنها به تقوا و فضیلت انسان است. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۲۷۰ و ۲۹۶) بنابراین ارزش انسان ها به ایمان و تقوای آن ها است.

ذکر زنان والای بهشتی در کنار مردان بهشتی در قرآن کریم، بیانگر این مطلب است که زن می تواند با رعایت الگوی فردی، به درجه والای انسانیت دست یابد و موجب سلامت خود و جامعه شود. نگاه اسلام به زن، نگاه به انسانی توانمند برای رسیدن به کمال است که در جنبه های مختلف دارای حقوق و مسئولیت هایی است. امروزه نیز با پیشرفت جوامع انسانی، بررسی نقش فردی و اجتماعی زن مسلمان اهمیت ویژه ای داشته و ارائه الگوی زن تراز اسلامی از دیدگاه رهبر جامعه اسلامی ضرورت دارد.

جایگاه حقیقی و شخصیت والای زن از آغاز پیدایش اسلام بیانگر آن است که زن، مقام شایسته خود را به دست آورد. در ایران نیز با پیروزی انقلاب اسلامی، سهم زنان در شکل‌گیری انقلاب و حضور چشمگیر آنان در دفاع مقدس و بخش‌های گوناگون جامعه مورد توجه قرار گرفت. درباره دیدگاه مقام معظم رهبری درباره الگوی فردی و اجتماعی زن، کتاب‌ها و مقالات متعددی نگاشته شده است که از جمله می‌توان به کتاب نقش و رسالت زن به کوشش امیرحسین بانکی‌پور و همکارانش اشاره کرد. جلد اول این کتاب با عنوان «عفاف و حجاب در سبک زندگی ایرانی» در سال ۱۳۹۳ به بیانات مقام معظم رهبری درباره عفاف و حجاب و روش برخورد با بی‌بندوباری پرداخته شده است. در جلد دوم این کتاب با عنوان «الگوی زن»، در سال ۱۳۹۳ بیانات مقام معظم رهبری در موضوع الگوی فردی زن بیان شده است. همچنین در جلد پنجم این کتاب با عنوان «عرصه‌های حضور اجتماعی زنان»، در سال ۱۳۹۳ به جایگاه اجتماعی زنان و نقش آن‌ها در انقلاب اسلامی پرداخته شده است. کتاب آینه زن به کوشش امیرحسین بانکی‌پور، در سال ۱۳۸۱ از دیگر کتاب‌ها در این زمینه است که مجموعه‌ای از بیانات مقام معظم رهبری درباره زن است.

افزون بر کتاب برخی مقالات به صورت کلی، به معرفی الگوهای زنان اشاره شده است که از جمله می‌توان به مقاله «حضرت زهرا (علیها السلام) الگوی برتر زن مسلمان» نوشته افسانه نظری و دیگران، در سال ۱۳۹۶ ارائه شده در دومین کنفرانس بین‌المللی مطالعات اجتماعی، فرهنگی و پژوهش دینی اشاره کرد. همچنین مقالاتی نیز از بیانات مقام معظم رهبری در مورد الگوی فردی و اجتماعی بیان شده است. مقاله «اشتغال و فرزندپروری بر اساس دیدگاه مقام معظم رهبری» نوشته زهره متین و فاطمه وجدانی در فصلنامه علوم تربیتی از دیدگاه اسلام در سال ۱۳۹۸ یکی از این مقالات است که تنها به بخشی از مباحث اجتماعی زن اشاره کرده است. مقاله «نقش بانوان در استحکام درونی نظام از دیدگاه مقام معظم رهبری» نوشته فریبا شایگان و فهیمه مؤمنی‌راد در فصلنامه فقه و حقوق خانواده، در سال ۱۳۹۷ از دیگر مقالات درباره زن در اجتماع است که به تبیین حضور زن در دو عرصه خانواده و جامعه پرداخته است.

در پژوهش حاضر برای پاسخگویی به این سؤال مهم «مؤلفه‌های فردی و اجتماعی زن تراز اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟» ابتدا بیانات مقام معظم رهبری در مؤلفه‌های مهم استخراج شده از آیات قرآن مورد بررسی قرار گرفت و سپس داده‌ها در راستای پاسخ‌دهی به سؤال پژوهش دسته‌بندی گردید. در نهایت تجمیعی از بیانات مقام معظم رهبری و آیات قرآن به روش توصیفی و تحلیلی بیان شد.

۱. مؤلفه‌های فردی

خودسازی برای هر زن مسلمان که اراده کمال و تقرب الهی دارد، امری ضروری است. با ارائه الگو در این زمینه می‌توان مسیر را برای رهروان آن روشن ساخت. مهم‌ترین شاخصه‌های الگوی فردی، «ایمان و تقوا، حسن خلق، صبر و شکیبایی و قناعت و سادگی» است. اگر چه این مؤلفه‌ها عمومی و فراجنسیتی هستند، اما به دلیل اهمیت ویژه آن‌ها در الگوسازی، در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱-۱. ایمان و تقوا

«ایمان» به معنای آرامش، اطمینان قلب و نبود ترس است. (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۳، ص ۳۱) در قرآن نیز به معنای تصدیق به یگانگی خدا و رسالت پیامبران و نیز تصدیق روز جزا که با پیروی عملی همراه است، آمده است. از این رو در قرآن هر جا که از صفات نیک مؤمنین یا پاداش جمیل آنان سخن می‌گوید، به دنبال ایمان، عمل صالح را نیز ذکر می‌کند (رعد: ۲۹) و در آیه دیگری می‌فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً» (نحل: ۹۷) صرف اعتقاد داشتن، ایمان نیست؛ مگر آنکه به لوازم آن چیزی که بدان معتقد شده‌ایم، ملتزم شویم؛ زیرا ایمان، علم توأم با سکون و اطمینان به آن است. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۵، ص ۶) از دیدگاه مقام معظم رهبری نیز ایمان دو گونه است: ایمان ثابت و ایمان عاریه‌ای. ایمان ثابت، ایمان قلبی متکی به استدلال و بینش عمیق است که با عمل صالح پشتیبانی

می‌شود، اما ایمان عاریه‌ای بر پایه احساسات و بدون منطق و علم است. (بیانات، ۱۳۸۳/۸/۲۰)

بنابراین در مفهوم ایمان واقعی، علم و عمل صالح نیز وجود دارد و شاخصه متمایز کننده مؤمن و غیر مؤمن غیر از آنچه در قلب دارند، بینش و عمل آن‌هاست.

در دین مبین اسلام، ایمان زن و مرد هیچ تفاوتی ندارند و آنچه مطرح است، تکامل و تعالی نوع بشر است. هم‌چنانکه مقام معظم رهبری می‌فرماید: «زن و مرد، دو حصّه پیکره بشرند؛ دو بخش وجود بشری هستند. از لحاظ جنبه بشری و جنبه الهی، تفاوتی با همدیگر ندارند». (بیانات، ۱۳۷۶/۷/۳۰).

شاهد این سخن در قرآن کریم به صراحت یافت می‌شود، آن‌گاه که خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا﴾. (نساء: ۱۲۴) طبق نظر طبرسی، خداوند متعال به هر کسی که اهل ایمان و پرستش خداوند یکتا و مصدّق انبیا باشد، وعده بهشت داده است. (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۳، ص ۱۷۷)

بنابراین زن نیز همانند مرد می‌تواند با ایمان، به درجات والای قرب الهی برسد و در این میان، جایگاه سرور زنان عالم، حضرت فاطمه علیها السلام، نمونه کاملی از زن مؤمن و عالی‌رتبه معنوی است. مقام معظم رهبری کسب مراتب معنوی را برای هر انسانی، اعم از زن و مرد بیان کرده و حضرت فاطمه علیها السلام را شخصیت والای زنی معرفی نمودند که دارای مقام عصمت است. ایشان همچنین از زنان بزرگ عالم، همچون حضرت مریم علیها السلام، سارا و آسیه به عنوان زنان برجسته عالم خلقت نام بردند که به تکامل و تعالی رسیدند. (بیانات، ۱۳۹۲/۲/۱۱)

حضرت آسیه، همسر فرعون نمونه دیگری از الگوی زنان است که هنگام مشاهده معجزه موسی علیه السلام در مقابل ساحران، اعماق قلبش به نور ایمان روشن شد و از همان لحظه به موسی علیه السلام ایمان آورد. هنگامی که فرعون از ایمان او باخبر شد، بارها او را نهی کرد؛ اما آسیه با استقامت هرگز تسلیم خواسته فرعون نشد. سرانجام به دستور فرعون، دست و پاهایش را با میخ‌ها بستند و در زیر آفتاب سوزان قرار دادند و سنگ عظیمی بر سینه او افکندند. خداوند متعال او را در کنار بهترین زنان جهان مانند حضرت مریم علیها السلام قرار داد. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۲۴، ص ۳۰۳ و

۳۰۲) آسیه با تمام تهدیدات و شکنجه‌ها، تنفر خود را از فرعون ابراز داشت و با اینکه فرعون ادعای مالکیت و خدایی داشت، دلبسته موقعیت فرعون نبود و حکومت و ثروت او را حقیر شمرد. (قرائتی، ۱۳۹۷، ص ۸۱) بنابراین راه کمال در ایمان به خداوند برای زنان عالم باز است. شخصیتی به نام حضرت زینب علیها السلام در تاریخ بشر ظهور می‌کند که با حضور متعالی خود در واقعه کربلا، الگوی بلندمرتبه ایمان است. مقام معظم رهبری، شخصیت حضرت زینب علیها السلام را نمونه کاملی از زن مسلمان معرفی کردند که دارای شخصیتی چند بُعدی است. ایمان والای حضرت زینب علیها السلام، دلیل مواجهه صحیح با مشکلات و رنج‌های زندگی است که الگویی است برای قرار دادن عواطف زنانه در مسیر ایمان تا از هر گونه تحقیر و نابسامانی شخصیتی در امان بماند. طبق فرمایش مقام معظم رهبری، حب به ولی زمان و فداکاری در راه ایشان، از خصایص کمال ایمان است که حضرت زینب علیها السلام در علو درجات این جایگاه قرار داشتند. از نظر ایشان، زن با نقاط قوت زنانه خود همراه با ایمان عمیق و اتکای به خداوند و نیز عفت و پاکدامنی می‌تواند در جامعه، یک نقش استثنایی این گونه ایفا کند و در عین حال، سرشار از عاطفه و احساسات زنانه باشد. (بیانات، ۱۳۸۴/۳/۲۵)

در حقیقت جایگاهی که زن باید در ایمان خود به آن برسد، از اطمینان قلب، آگاهی، بینش، عمل و ثبات قدم است و اولین گام در این مسیر، به فرموده امام خمینی رحمه الله بیداری است: «اگر قدری در امور اخروی و عقبات هولناک آن فکر می‌کردید، به تکالیف و مسئولیت‌های سنگینی که بر دوش شماست، بیشتر اهمیت می‌دادید». (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ص ۳۷) بنابراین زن مؤمن برای گام نهادن در مسیر کمال ایمان، باید در معانی والای تعالیم دینی تفکر کند و از سرگرمی به امور واهی و پیوند دادن قلب خود با ظواهر زندگی مادی به شدت بپرهیزد. امام خمینی رحمه الله در این زمینه هشدار می‌دهند: «بپرهیزید از اینکه خدای نخواستہ حب دنیا و حب نفس به تدریج در شما رو به فزونی نهد و کار به آنجا رسد که شیطان بتواند ایمان شما را بگیرد. گفته می‌شود تمام کوشش شیطان برای ربودن ایمان است». (همان، ص ۳۹) اگر افراد بر راه هدایت روند، شیطان می‌کوشد تا آن‌ها را از راه دین خارج سازد. (قمی،

۱۳۶۳، ج ۱، ص ۲۲۴) با توجه به اینکه مبنای کمال انسان در ایمان به خداوند عبودیت است، راه و رسم عبودیت و بندگی، پیروی از معصومین علیهم‌السلام و تسلیم شدن در برابر ولایت آنان است؛ همان‌گونه که امام باقر علیه‌السلام فرمود: «به وسیله ما خدا بندگی می‌شود و به وسیله ما خدا شناخته می‌شود و به وسیله ما توحید خداوند متعال تحقق می‌یابد و محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، حجاب خدای متعال است».^۱ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۱۴۵)

اگر انسان با انگیزه عبودیت در مسیر تولی به ولایت معصومین علیهم‌السلام حرکت کند، به مقامی دست می‌یابد که جان خویش را نثار راه آنان می‌کند؛ همان‌گونه که قرآن کریم می‌فرماید: «الَّذِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ» (احزاب: ۶) در چنین جایگاهی، اندیشه و عمل انسان مؤمن و به ویژه زن مؤمن، از رویکردهای فرومایه و رذایل اخلاقی به سمت اهداف والای معنوی متمرکز می‌شود و در سایه زندگی مؤمنانه در مسیر قرب الهی، زنانی ظهور می‌کنند که خداوند به عنوان نمونه برای همه انسان‌ها در قرآن از آنان نام می‌برد. ایمان، از اصلی‌ترین بناهای شخصیت زنان مسلمان است که باید مرکز توجه و هدف واقعی آنان در زندگی باشد. آنچه باعث رشد شخصیت، تکامل روحی و ارزش واقعی انسان می‌شود، تنها درجه ایمان و بروز آگاهی و عمل آن ایمان است.

۲.۱. حسن خلق

«حسن خلق» در علم اخلاق در دو معنای عام و خاص به کار رفته است و به معنای عام، عموم خصلت‌های پسندیده‌ای است که انسان باید روح خود را به آن‌ها بیاراید، (صدوق، ۱۴۰۳، ص ۲۵۳) اما در معنای خاص عبارت است از خوش‌رویی، خوش‌رفتاری، حسن معاشرت و برخورد پسندیده با دیگران. در بسیاری موارد مراد از «حسن خلق»، معنای خاص آن یعنی تحمل و سعه صدر، رها نکردن حق و ترک باطل است. (جوادی آملی، ۱۳۹۵، ص ۱۵۸) مقام معظم رهبری در تبیین این مطلب می‌فرماید: «البته باید توجه کرد که اخلاق، تنها خوش اخلاقی

۱. «بِنَا عُبِدَ اللَّهُ وَ بِنَا عُرِفَ اللَّهُ وَ بِنَا وُحِدَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ مُحَمَّدٌ جِبَابُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى».

با مردم نیست؛ بلکه به معنای پروراندن صفات نیکو و خلیات فاضله در دل و جان خود و انعکاس آن‌ها در عمل خود است». (بیانات، ۱۳۸۵/۱/۰۶) از سوی دیگر بسیاری از مشکلات اخلاقی در خانواده و سپس جامعه، دور شدن از این صفت اخلاقی است. «حسن خلق» در روایات به عنوان اولین و با ارزش‌ترین صفتی معرفی شده است که در قیامت مورد محاسبه قرار می‌گیرد؛ چنانکه پیامبر ﷺ فرمود: «در قیامت چیزی برتر از خوش‌خویی در ترازوی اعمال آدمی نهاده نمی‌شود».^۱ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۹۹) همچنین پیامبر اکرم ﷺ بهترین مردم را کسانی معرفی کرده که برخوردشان با مردم از همه بهتر است.^۲ (نوری، ۱۴۰۸، ج ۸، ص ۴۵۱) مقام معظم رهبری، هدف از آفرینش را رسیدن به کمال بشری و بهره‌بردن از بیشترین فضایل انسانی دانسته‌اند که نشانه آن در درجه اول، فاطمه زهرا (علیها السلام) و در درجه بعد دیگر زنان بزرگ تاریخ است. (بیانات، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶) از نظر ایشان انسان باید تحول اخلاقی پیدا کند، هر رذیله اخلاقی و روحیه ناپسندی را کنار بگذارد و خود را به فضایل و زیبایی‌های اخلاقی آراسته نماید (بیانات، ۱۳۷۶/۱/۱) مقام معظم رهبری برای اخلاق، اهمیت شایسته‌ای قائل هستند و در موارد بسیاری بر خودسازی اخلاقی تأکید کرده‌اند: «به اخلاق خودمان برسیم؛ اخلاق اهمیتش از عمل هم بیشتر است». (بیانات، ۱۳۸۸/۰۶/۲۹) از نظر ایشان اخلاق، روح دین است و مکارم اخلاق در عبارت «بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ» بیانگر صبوری، متانت، انصاف، خوش‌ذاتی، خیرخواهی نسبت به مردم، خدوم و اهل کار بودن و ... است. (بیانات، ۱۳۹۲/۱۰/۱۷)

۳.۱. صبر و شکیبایی

«صبر و شکیبایی» از جمله فضایل اخلاقی کاربردی است که نقشی کلیدی در تمام ابعاد زندگی انسان دارد. صبر به معنای خویش‌نظمی در تنگنا و سختی است. (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴، ج ۱، ص ۲۷۳) در علم اخلاق نیز ثبات نفس و اطمینان آن، مضطرب نشدن در بلا و مصائب و

۱. «مَا يُوضَعُ فِي مِيزَانِ امْرِئٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ».

۲. «خَيْرُكُمْ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقاً الَّذِينَ يَأْلِفُونَ وَيُؤْلَفُونَ».

مقاومت کردن در حوادث و شداید است؛ به نحوی که سینه انسان تنگ نشود. (نراقی، ۱۳۷۸، ص ۲۱۴) مقام معظم رهبری در بیان سیره حضرت زهرا علیها السلام در این زمینه می‌فرماید: «درخشندگی فاطمه زهرا علیها السلام به این دلیل است که در عالم ماده، خوب از امتحان بیرون خواهد آمد». (بیانات، ۱۳۷۳/۹/۳) از چنین الگویی در صبر بر بندگی خداوند، دختری به نام زینب کبری علیها السلام در صبر بر بلا در حادثه عاشورا تجلی می‌کند. تدبیر در زندگی حضرت زهرا علیها السلام و حضرت زینب علیها السلام و الگوبرداری از این اسوه‌ها در زندگی زنان جامعه کنونی می‌تواند موجب تحول در نگرش آنان شود؛ چنانکه در انقلاب اسلامی ایران و هشت سال دفاع مقدس، زن‌ها توانستند همواره در کنار عزیزانشان حماسه‌آفرینی کنند. مقام معظم رهبری، استقبال زنان از شهادت همسران و نیز ازدواج با جانبازان را از نقش‌های بی‌بدیلی دانستند که تا امروز ادامه دارد. (بیانات، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴) علامه طباطبایی ذیل آیه ۳۵ سوره احزاب مراد از «وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ» را کسانی می‌داند که هم در هنگام مصیبت و بلا صبر می‌کنند و هم در هنگام اطاعت و هم هنگامی که گناهی پیش آمده، در ترك آن صابرند. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۶، ص ۳۰۵) صبر برگناه، افضل از سایر اقسام صبر است؛ زیرا درجه آن، بیشتر و وسعت بین درجاتش هم بیشتر است. (موسوی خمینی، ۱۳۷۱، ص ۲۶۶)

بر اساس بیانات مقام معظم رهبری صبر بر طاعت، یعنی هنگام انجام یک کار واجب و اطاعت الهی، نباید از طولانی شدن آن خسته شد. صبر از معصیت نیز استقامت و استحکام در مسیر مشکلات است و در حوادث تلخی که برای انسان پیش می‌آید، انسان در هم نشکند و تصور نکند که دنیا به آخر رسیده است. (بیانات، ۱۳۸۷/۱۹/۶) البته با توجه به تعریف صبر و اقسام آن، صبر در مقامات بالای بندگی، صبر بر آلام جسمانی به مقتضای طبع بشر در مقوله عبادات و صبر در فراق محبوب مطرح است که از مقامات بزرگ محبین به شمار می‌رود. (موسوی خمینی، ۱۳۷۱، ص ۲۶۱ و ۲۶۰) بعضی از علمای اخلاق، صبر را دروازه ورود به مقام رضایت به مقدرات الهی و مقام رضا را باب رسیدن به وادی محبت پروردگار دانسته‌اند. (نراقی، ۱۳۱۲، ج ۳، ص ۲۸۴)

خداوند متعالی در آیات ۱۵۵ تا ۱۵۷ سوره بقره، راهکاری کاربردی و مهم در خصوص صبر انسان در هنگام مصیبت بیان می‌فرماید: «تقویت عبودیت و بندگی و پذیرش مالکیت تام خداوند». اگر آدمی باور و ایمان خود را تقویت کند و خود را مالک هیچ چیزی در عرصه هستی نداند، عملش در آسمان ایمان اوج می‌گیرد. به فرموده مقام معظم رهبری «در قرآن یکی از کم‌نظیرترین تعبیرات، این تعبیر است. صلوات و رحمت خدا بر آن صابران که مصیبت و حادثه‌گزنده را تحمل می‌کنند و با روی باز با آن مواجه می‌شوند». ایشان در ادامه، تحمل سختی خبر شهادت فرزند برای پدر و مادر و نیز خبر شهادت همسر را ستودند که مردم ما این موارد را با بازترین چهره و شیرین‌ترین برخورد تحمل کردند. (بیانات، ۱۳۸۵/۸/۱۸)

همان‌گونه که زنان در دوران دفاع مقدس توانستند این چنین نیرومند در زندگی فردی و اجتماعی، صبری زیبا از خود به نمایش بگذارند، در جامعه کنونی نیز می‌توانند با شناخت موقعیت خود در خانواده و جامعه تأثیرگذار باشند. با توجه به اینکه رنج و سختی همواره در طبیعت زندگی دنیا برای انسان رقم خورده است، (بقره: ۱۵۵) با صبر می‌توان به خوبی از عهده این آزمایش‌های سخت برآمد و بشارت پیروزی، متعلق به صابران است؛ اما سست عهدان بی‌استقامت، از بوته این آزمایش‌ها سیه‌روی بیرون می‌آیند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۵۲۵)

مقام معظم رهبری در مورد نقش تأثیرگذار زن در خانواده می‌فرماید: «زن‌ها نقش کلیدی در جامعه دارند. حضور زنان در مبارزات عمومی و سیاسی، یک نقش چندگانه داشت... وقتی زن خانه، خود را در مبارزه سهیم می‌دانست و وارد میدان می‌شد، در واقع خانه‌ای را که در آن، مرد و زن و فرزندان هستند؛ به صحنه می‌آورد و خانواده‌ای را در میدان مبارزه حاضر می‌کرد». (بیانات، ۱۳۷۵/۶/۲۸)

زنان از صدر اسلام تا انقلاب اسلامی و دفاع مقدس با صبر و بردباری نه تنها مسیر معنوی خود و همسر و فرزند خود را به سوی تعالی روح ایمان هموار ساختند؛ بلکه در شکل‌گیری نظام اسلامی نقش اساسی ایفا کردند. اینک نیز از وظایف اساسی زن مسلمان، یاری گرفتن از صبر در تمام مراحل زندگی است.

۴.۱. قناعت و سادگی

«قناعت» از عواملی است که موجب آرامش و سازگاری در زندگی است. قناعت در لغت به معنای بسنده کردن به مقدار کم از آنچه در دنیا به آن می‌رسد و رضایت به چیزی است که نصیب شخص می‌شود. (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۴، ص ۳۸۴). این واژه در علم اخلاق در مقابل صفت حرص، حالتی نفسانی است که موجب می‌شود انسان به قدر حاجت و ضرورت اکتفا کند. (نراقی، ۱۳۷۸، ص ۳۹۷)

توصیه به قناعت و ساده‌زیستی، از جمله اموری است که مقام معظم رهبری زوجین را به آن دعوت کرده (بیانات، ۱۳۷۷/۱۲/۱۳) و به آنان توصیه می‌کند یکدیگر را در ساده‌زیستی و قناعت کمک کنند. (بیانات، ۱۳۷۹/۱۲/۲۳) از دیدگاه ایشان تلاش انسان برای تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری، نوعی مسابقه مادی‌گرایی در راه بهشت خیالی و مسابقه ناسالمی است که اگر هر یک از زوجین وارد این مسابقه ناسالم شد، بر دیگری لازم است که ناصح او باشد و او را از این کار منع کند. (بیانات، ۱۳۷۵/۶/۳). مقام معظم رهبری در ساده‌زیستی الگوی زن اسلامی چنین فرمود: «مگر نمی‌گوییم که جهیزیه حضرت زهرا (ع) چیزهایی بود که انسان با شنیدن آن‌ها اشکش جاری می‌شود؟ مگر نمی‌گوییم که این زن والامقام، برای دنیا و زیور دنیا هیچ ارزشی قائل نبود؟ مگر می‌شود که روزبه‌روز تجمل‌گرایی و چیزهای پوچ زندگی را بیشتر کنیم و مهریه دخترانمان را زیاده‌تر نماییم؟». (۱۳۷۰/۱۰/۵) توجه به سادگی مهریه و نیز لوازم زندگی حضرت زهرا (ع) به همراه زهد در مراتب دنیا، الگویی است برای ساده برگزار کردن مراسم ازدواج و قناعت و ساده‌زیستی در زندگی. (مدرسی، ۱۳۸۹، ص ۳۳) پیامبر اکرم (ص) با اشاره به زندگی زاهدانه حضرت زهرا (ع)، ایشان را از پیشتازان در پیشگاه خداوند معرفی کرده و فرموده است: «دخترم از گروه پیشی‌گرفتگان به سوی الله است».^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۳، ص ۸۸). حضرت زهرا (ع) هرگز توقعاتی چون خانه وسیع و امکانات، در راستای رفاه زندگی از

۱. «إِنَّ ابْنَتِي لَفِي الْخَيْلِ السَّوَابِقِ».

امام علی علیه السلام نداشت و حتی برای یکبار هم تقاضایی که مربوط به امور مادی باشد، مطرح نکرد. (دهقان، ۱۳۸۶، ص ۹۵) بنابراین چنانچه زنی بهره‌های مادی دیگران را الگوی خود قرار دهد، پس از احساس نیاز و کمبود، درصدد جبران آن بر می‌آید و علاوه بر سلب آرامش از زندگی، همسرش را وادار به برآورده کردن خواسته‌های خود می‌کند. مقام معظم رهبری درباره تبعات توقعات مادی می‌فرماید: «توقعات مادی زیاد و بالا، موجب تنگی معیشت و موجب ناراحتی خود انسان می‌شود. اگر انسان توقع خودش را از زندگی توقع کمی قرار دهد، این مایه سعادت خواهد بود. نه فقط برای آخرت انسان خوب است که برای دنیای انسان هم خوب است». (بیانات، ۱۳۷۹/۱۲/۲۱) اصل اولیه در مسئله مصرف‌گرایی از منظر دینی، اعتدال و میانه‌روی است که برآمده از سیره و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. امام علی علیه السلام در این باره فرمود: «رسول خدا صلی الله علیه و آله در همه امور معتدل و میانه‌رو بود». ^۱ (صدوق، ۱۴۰۳، ص ۸۲)

«قناعت» مفاسد ناشی از حرص و ثروت‌اندوزی را از بین می‌برد و در سیره معصومین علیهم السلام نیز به آن توصیه شده است. پیامبر صلی الله علیه و آله از جبرئیل سؤال کرد که «قناعت» چیست؟ جبرئیل پاسخ داد: «قانع بودن به همان مقداری است که از دنیا نصیب شخص می‌شود؛ به کم قانع است و از نعمت کم نیز سپاسگزاری می‌کند». (صدوق، ۱۴۰۳، ص ۲۶) اهمیت قناعت در زندگی به حدی است که از نظر امام سجاد علیه السلام برترین عمل این است که انسان به هر چه در دست اوست، قانع باشد. ^۲ (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۵، ص ۲۳۲) از همین روست که از منظر آموزه‌های روایی، زندگی پاک و حیات طیبیه بشری، حیاتی است که روح قناعت در آن دمیده شده باشد. امام علی علیه السلام، قناعت را از صفات متقین دانسته و در تفسیر آیه: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً...﴾، (نحل: ۹۷) حیات طیب و زندگی پاک را به قناعت تفسیر کرده است. (قمی، ۱۴۰۴، ج ۱، ص ۳۹۰)

با توجه به اینکه انسان نیازهایی طبیعی دارد که باید ارضا شوند، تلاش و کوشش در حد

۱. «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُعْتَدِلَ الْأَمْرِ غَيْرَ مُخْتَلِفٍ».

۲. «وَأَنْ يَفْتَنَ بِالْقَوْتِ».

معقول برای ارضای نیازها، پسندیده است و اسلام برای مهار کردن نفس انسان از صفت حرص و رسیدن به حد اعتدال، او را به قناعت سفارش کرده است. (شریف لاهیجی، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۷۵۱) بنابراین بهره‌مندی از زندگی پاکیزه، همان قناعت و خشنودی از قسمت الهی است که از وعده‌های الهی درباره زنان و مردان مؤمن می‌باشد. (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۶، ص ۵۹۳). مقام معظم رهبری قناعت را حتی برای ثروتمندان نیز توصیه کرده‌اند. (بیانات، ۱۳۷۶/۱/۱) در واقع اکتفا کردن به امکانات موجود و اصلاح نگرش مادی به زندگی، موجب آرامش زندگی، ایجاد رضایت و تقویت روحیه شکرگزاری انسان در برابر خدای تعالی خواهد شد.

۲. مؤلفه‌های اجتماعی

با توجه به اینکه زنان نقش فعال و مؤثری در اجتماع دارند و ناگزیر به حضور در عرصه اجتماع برای اشتغال، انجام امور زندگی و سایر فعالیت‌ها هستند؛ ارائه الگوی اجتماعی آنان از اهمیت بسزایی برخوردار است و سعی بر آن است که بتوان در ارائه الگوی اسلامی، به نحوه صحیح حضور زن در اجتماع اشاره کرد.

۲.۱. اشتغال زنان

خانواده، از ارکان مهم جامعه انسانی است و زن، به عنوان مادر و همسر، نقشی اساسی در نظام خانواده دارد. در حقیقت از مهم‌ترین نقش‌های زن، نقشی است که در خانواده ایفا می‌کند. از دیدگاه مقام معظم رهبری، اشتغال زنان دارای جایگاه مهمی است؛ اما نقش مادری اولویت دارد و اشتغال زن نباید زن را از وظیفه اصلی همسر و مادر بودن باز دارد و موجب سلب آرامش شود. (بیانات، ۱۳۹۸/۵/۱۶) ایشان با تأکید بر اهمیت آرامش خانواده، توجه به آن را در اولویت قرار داده و حضور زن در خانه را مایه آرامش همسر و فرزندان دانسته‌اند که اگر از آرامش روانی و روحی برخوردار نباشد، نمی‌تواند این آرامش را به خانواده بدهد. (بیانات، ۱۳۹۳/۱/۳۰) ایشان اشتغال را در صورتی قابل پذیرش دانسته‌اند که لطمه‌ای به امور زندگی

وارد نکنند. ایشان همچنین در این زمینه به حفظ روابط محرم و نامحرم تأکید کرده و مسئله محرم و نامحرم در اسلام را امری دانسته‌اند که باید مورد توجه جدی قرار گیرد. (بیانات، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴) ایشان در موارد متعدد بر عدم اختلاط زن و مرد در فعالیت‌های اجتماعی تأکید کرده‌اند. (بیانات، ۱۳۷۵/۱۳/۲۰) برای مثال ضمن اشاره به اینکه منشی‌گری زنان که اغلب با تسلط مردانه همراه است، با حضور زنان به عنوان منشی مخالفت دارند. (بیانات، ۱۳۸۴/۱۲/۱۳) شغل زن باید متناسب با توانمندی‌های او باشد. مقام معظم رهبری نگرش صحیح و منطقی به اشتغال زن را در نظر گرفتن عدالت دانسته‌اند و نه برابری جنسی زن و مرد. (بیانات، ۱۳۹۳/۱/۳۰) تأکید ایشان بر انتخاب مشاغلی است که با خصوصیات زن متناسب باشد (همان). ایشان در این باره فرموده‌اند: «این چه افتخاری است برای زن که کاری را انجام بدهد که مردانه است؟ من متأسفم که گاهی خود خانم‌ها، خود بانوان، روی این مسئله حساسیت نشان می‌دهند که ما با مردها چه فرقی داریم؟». (همان) نکته قابل توجه در اولویت مردان در پذیرش شغل‌ها و تصدی مسئولیت‌ها این است که این موارد، تسهیلی است که دین مقدس اسلام برای زنان قرار داده تا آنان درگیر مسائلی نشوند که موجب تشویش اعصاب و روان شود و مشکلاتی را برای روحیه آنان ایجاد کند. (مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۳۸۷، ص ۳۵) در این راستا مقام معظم رهبری، تقلید کار مردانه را برای زن هنر نمی‌دانند؛ بلکه افتخار زن را در این دانسته‌اند که یک زن کامل باشد که ارزش آن در مواردی از مرد بالاتر و بیشتر است. (بیانات، ۱۳۸۶/۴/۱۳)

تناسب کار زن با توانمندی جسمانی او در اشتغال، حائز اهمیت است و تقسیم کار زن و مرد باید برحسب امکانات و شوق و زمینه‌های اقتضای کار باشد. مقام معظم رهبری به اشتغال زنان در موارد مورد نیاز جامعه با رعایت حجاب و عفاف توصیه کرده و آن را وظیفه اسلامی زن مسلمان دانسته‌اند. (بیانات، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰)

در حقیقت نگرش اسلام به اشتغال زن، نگرشی صحیح و منطقی است که با عدم اختلاط با مردان بیگانه و تناسب کار با شئون زنانه و در نظر گرفتن توانمندی جسمانی زن، قابل

پذیرش است. بنابراین اگر اشتغال زن موجب مفسده نباشد، با حفظ عفت و اخلاق عمومی بلامانع است.

۲.۲. خانه‌داری

خانواده بهترین مأمن و شایسته‌ترین کانون برای رشد و ارتقای زوجین و فرزندان است. پس از ازدواج و تشکیل خانواده، مسئولیتی به نام خانه‌داری شکل می‌گیرد که در شکل رایج آن بر عهده زن است. وظایف خانه‌داری، همسر‌داری و تربیت فرزندان به عاطفه‌ای قوی نیاز دارند و از مسئولیت‌های مهم و سنگین است. این وظایف بر اساس فطرت و آفرینش زن وضع شده و با استعداد و توانایی او کاملاً متناسب است؛ حال آنکه مردان بر حسب فطرت، از عهده انجام این وظایف بر نمی‌آیند. طبیعی است که سلسله کارهایی که فطرتاً بر عهده زن‌ها گذارده شده، از عهده مردان خارج است؛ زیرا مرد برای بچه‌داری و خانه‌داری خلق نشده است؛ بلکه مرد وجودی تعقلی دارد که برای کارهای سنگین اجتماعی مناسب است. (مظاهری، ۱۳۹۰، ص ۲۵)

از منظر مقام معظم رهبری، نقش خانه‌داری برای زن بسیار با ارزش و از بایسته‌های فکری یک زن است که اهمیت این مسئولیت را به خوبی بداند. ایشان می‌فرماید: «یکی از مهم‌ترین وظایف زن، خانه‌داری است. همه می‌دانند بنده عقیده ندارم به اینکه زن‌ها نباید در مشاغل اجتماعی و سیاسی کار کنند؛ نه، اشکالی ندارد؛ اما اگر چنانچه این به معنای این باشد که ما به خانه‌داری به چشم حقارت نگاه کنیم، این می‌شود گناه. خانه‌داری یک شغل است؛ شغل بزرگ، شغل مهم، شغل حساس، شغل آینده‌ساز». (بیانات، ۱۳۹۲/۰۲/۱۱) بنابراین یک زن باید بداند هنگامی که در منزل امور مربوط به خانه و خانواده را سامان‌دهی می‌کند، جایگاه اجتماعی با ارزشی دارد. اگر تفکر عمومی جامعه اسلامی این چنین باشد، زنان در هر رتبه علمی و مهارتی باشند؛ با طیب خاطر شغل بزرگ خانه‌داری را در اولویت قرار می‌دهند. در این صورت خانواده به عنوان هسته مرکزی جامعه، کمتر دچار آسیب می‌شود و فرزندان و

آینده‌سازان کشور نیز در امنیت عاطفی رشد می‌کنند. بنا به فرموده مقام معظم رهبری کاری که یک زن در این مقام انجام می‌دهد، هیچ کس دیگری نمی‌تواند جایگزین کند: «شما اگر بچه خودتان را در خانه تربیت نکردید، یا اگر بچه نیاوردید، یا اگر تارهای فوق‌العاده ظریف عواطف او را با سرانگشتان خودتان باز نکردید تا دچار عقده [عاطفی] نشود، هیچ کس دیگر نمی‌تواند این کار را بکند؛ نه پدرش و نه به طریق اولی دیگران؛ فقط کار مادر است. این کارها، کار مادر است. اما آن شغلی که شما بیرون دارید، اگر شما نکردید، ده نفر دیگر آنجا ایستاده‌اند و آن کار را انجام خواهند داد. بنابراین اولویت با این کاری است که بدیل ندارد؛ تعیین با این است». (بیانات، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴)

تأکید بر بی‌بدیل بودن خانه‌داری هنگامی است که وظیفه زن در کنار همسر داری و فرزند داری، به کمال خود می‌رسد. از نظر مقام معظم رهبری، در مواردی که خانه‌داری با تحصیل و اشتغال دچار تعارض می‌شود، شغل خانه‌داری و نقش مادری و همسری، مسئولیت درجه یک زن است که کس دیگری نمی‌تواند آن را انجام دهد. (بیانات، ۱۳۸۶/۰۴/۱۳) این اولویت در نقش خانه‌داری، در سیره اهل بیت علیهم‌السلام در حدی جلوه‌گر می‌شود که وقتی در تقسیم کارها، پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم مسئولیت خانه‌داری را بر عهده حضرت زهرا علیها‌السلام گذاشتند، ایشان نه تنها آن را دون شأن خود ندانستند؛ بلکه بسیار مسرور شدند. (حمیری، ۱۴۱۳، ص ۵۲) در بعضی جوامع با نگاهی تحقیرآمیز، نقش سرنوشت‌ساز زن در تربیت نسل را نادیده می‌گیرند و حضور زن در پیشبرد اقتصاد و سیاست را در اولویت قرار می‌دهند. بر اساس بیانات مقام معظم رهبری، زن بودن برای زن یک نقطه امتیاز و افتخار است و افتخار زن در این نیست که زن را از محیط زنانه، خصوصیات و اخلاق زنانه دور کنیم و خانه‌داری، فرزند داری و شوهر داری را ننگ او به حساب آوریم؛ هم‌چنانکه از مشکلات بزرگ دنیای غرب، متلاشی شدن خانواده‌ها و افزایش فرزندان بی‌هویت است. (بیانات، ۱۳۹۱/۰۴/۲۱) پس از جنگ جهانی دوم وقتی که غرب با کمبود نیروی کار مواجه شد، برای سود بیشتر از کارگرانی ارزان‌تر، زنان را از کار خانه به کارخانه برد. (مطهری، ۱۳۶۹، ص ۲۲۵) این در حالی است که اسلام با نگاه ارزشی خود، زن‌ها را به ماندن در

حصن حصین خانه و پرداختن به امور منزل دعوت کرد تا جایی که حضرت زهرا علیها السلام نزدیک‌ترین حالت زن به خداوند را زمانی می‌دانند که در قعر منزل خود باشد.^۱ (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۱۸۲) دقت نظر مقام معظم رهبری درباره خانه‌داری زن، به طبع زنانه و توقع متناسب با طبع زن است. ایشان با استناد به حدیث «الْمَرْأَةُ رِيحَانَةٌ وَكَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ»، به مسئله احترام کار زن در خانه و عدم الزام او و مجبور نبودن او اشاره کرده‌اند. (بینات، ۱۳۹۳/۱/۳۰) بنابراین زن مجبور به انجام کارهای منزل نیست و باید شأن و احترام او در منزل حفظ شود. با حفظ جایگاه با علاقه و میل خود، اهمیت نقش خانه‌داری را عمیقاً درک کرده و به آن مبادرت بورزد. طبق فرموده مقام معظم رهبری خانواده، پایه اصلی و سلول اصلی در جامعه است که اگر سالم شد، یعنی بدن سالم است. بدن غیر از سلول‌ها چیز دیگری نیست و اگر ما توانستیم سلول‌ها را سالم کنیم، سلامت آن چهار را داریم. (بینات، ۱۴۰۱/۱۰/۱۴) پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگامی که از مسئولیت سخن می‌گفتند و همه را مسئول خطاب کردند، مسئولیت زن را در خانه و فرزندان بیان نمودند: «زن نگهبان است بر اهل بیت شوهر و فرزندان». ^۲ (دیلمی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۱۸۴) در واقع زن مسلمان با پذیرفتن نقش خانه‌داری و انجام امور منزل، سازندگی اجتماعی را از منزل خود شروع می‌کند و با حمایت از افراد خانواده، زیربنای قوی برای جامعه می‌سازد. متقابلاً برای او نیز فرصت بهره‌مندی از تطور و تکامل اجتماعی فراهم می‌آید و این تطور، عاملی است که در آن واحد، فرد و اجتماع، هر دو را تربیت می‌کند و فرد را به صورت جزئی پیوسته و جوش خورده با اجتماع در می‌آورد. بر این اساس او به تنهایی، امت و اجتماع را می‌سازد. بدین ترتیب آدمی تولدی دوباره پیدا می‌کند که می‌توان آن را «تولد اجتماعی» نامید. (حکیمی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۴۵۶) در اندیشه اسلامی، زن مجبور به انجام کار منزل نیست؛ بلکه با میل و اراده خود و درک جایگاه والای مسئولیت خانه‌داری به امور منزل رسیدگی می‌کند و در کنار آن، از کار و تحصیل نیز بازداشته نمی‌شود.

۱. «أَنَّ أَدْنَى مَا تَكُونُ مِنْ رَبِّهَا أَنْ تَلْزَمَ قَعْرَ بَيْتِهَا».

۲. «الْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ زَوْجِهَا وَ عَلَى وُلْدِهِ».

۳.۲. حجاب و عفاف

اهمیت حجاب و عفاف زن تا آنجاست که مقام معظم رهبری با بیان اهمیت حیای زن، به تلاش جوامع غربی برای از بین بردن حیا اشاره کردند. از روش‌های توطئه غرب در از میان بردن حیا، مسئله اختلاط زن و مرد، پوشش زن و مرد و حقوق زن است. از نظر ایشان، حیاء مسئله بسیار مهمی است که با روی کار آمدن صهیونیست‌ها و سرمایه‌دارها بر امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی کشورهای اروپایی به تدریج از میان رفت؛ در حالی که حیا برای مرد و زن فضیلت است. از مظاهر حیا، پوشش ظاهری، معاشرت‌ها و مکالمات سخنورانه است و در رأس صفات و مکارم اخلاق به شمار می‌رود. (بیانات، ۱۳۹۷/۱۲/۱۳)

اسلام همواره بر حجاب و عفاف تأکید کرده و سوره نور در قرآن کریم نیز به این مهم پرداخته است. همچنین در سوره قصص، از دختران حضرت شعیب علیه السلام نام برده شده است که به دلیل کهولت سن پدر، جایگزین وی در چوپانی از گوسفندان بودند. آنچه در این باره حائز اهمیت است، حفظ عفاف و حجاب دختران شعیب علیه السلام در مواجهه با مردان چوپان است که صبر می‌کردند و پس از پایان کار تمام چوپانان، به گوسفندان خود آب می‌دادند: «گفتند ما آن‌ها را آب نمی‌دهیم تا چوپان‌ها همگی خارج شوند».^۱ (قصص: ۲۳) در ماجرای تقاضای شعیب برای ازدواج موسی علیه السلام با یکی از دخترانش نیز به حیای دختر در گام برداشتن و رفتار آن‌ها اشاره شده است: «ناگهان یکی از آن دو (زن) به سراغ او آمد، در حالی که به نهایت حیا گام بر می‌داشت».^۲ (قصص: ۲۵) این آیه بر عفت و نجابت آن دختر از طرز راه رفتنش دلالت دارد. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۶، ص ۲۶) این آیات بیانگر نحوه صحیح حضور زن در اجتماع و برخورد با مردان بیگانه است.

از منظر مقام معظم رهبری حجاب نه تنها مایه اسارت زن نیست؛ بلکه باعث تشخیص و آزادی زن است. حجاب، وقار، متانت و ارزش‌گذاری زن است که باید خیلی قدر دانست

۱. «قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الزَّعَاءُ».

۲. «فَجَاءَتْهُ إِخْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِخْيَاءٍ».

و از اسلام به خاطر مسئله حجاب تشکر نمود که این، جزو نعمت‌های الهی است. (بیانات، ۱۳۹۱/۰۲/۲۳) حجاب یکی از وسایل امنیت زن و مرد مسلمان و از احکام برجسته اسلام است. (بیانات، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰) ایشان در این باره می‌فرماید: «ما زن را به عفت، به عصمت، به حجاب، به عدم اختلاط و آمیزش بی‌حد و مرز میان زن و مرد، به حفظ کرامت انسانی، به آرایش نکردن در مقابل مرد بیگانه دعوت می‌کنیم. این بد است؟ این کرامت زن مسلمان است. این کرامت زن است. آن‌هایی که زن را تشویق می‌کنند که خود را به‌گونه‌ای آرایش دهد که مردان کوچه و بازار به او نگاه کنند و غرایز شهوانی خودشان را ارضا کنند، باید از خودشان دفاع کنند که چرا زن را تا این حد پایین می‌آورند و تذلیل می‌کنند؟! آن‌ها باید جواب بدهند». (بیانات، ۱۳۷۵/۰۹/۲۵) مقام معظم رهبری بر این مطلب تأکید نمودند که اسلام می‌خواهد رشد فکری، علمی، اجتماعی، سیاسی و معنوی زنان به حد اعلیٰ برسد و وجودشان برای جامعه و خانواده بشری، حدّ اعلای فایده را داشته باشد. از نظر ایشان مسئله حجاب، به معنای جلوگیری از اختلاط و آمیزش بی‌قید و شرط زن و مرد در جامعه است. این اختلاط، به ضرر جامعه و زن و مرد است. (بیانات، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶) ایشان با بیان اهمیت حجاب اسلامی فرمودند: «باید توجه کنید که هیچ بحثی در این زمینه‌های مربوط به پوشش زن، از هجوم تبلیغاتی غرب متأثر نباشد؛ اگر متأثر از آن شد، خراب خواهد شد. مثلاً بیایم با خودمان فکر کنیم که حجاب داشته باشیم، اما چادر نباشد؛ این فکر غلطی است. نه اینکه من بخواهم بگویم چادر، نوع منحصر است؛ نه، من می‌گویم چادر بهترین نوع حجاب است؛ یک نشانه ملی ماست؛ هیچ اشکالی هم ندارد؛ هیچ منافاتی با هیچ نوع تحرکی هم در زن ندارد. اگر واقعاً بنای تحرک و کار اجتماعی و کار سیاسی و کار فکری باشد، لباس رسمی زن می‌تواند چادر باشد و چادر بهترین نوع حجاب است. البته می‌توان محجبه بود و چادر هم نداشت؛ منتها همین جا هم بایستی آن مرز را پیدا کرد. بعضی‌ها از چادر فرار می‌کنند، به خاطر اینکه هجوم تبلیغاتی غرب دامن‌گیرشان نشود؛ منتها از چادر که فرار می‌کنند، به آن حجاب واقعی بدون چادر هم رو نمی‌آورند؛ چون آن را هم غرب مورد تهاجم قرار می‌دهد».

(بیانات، ۱۳۷۰/۱۰/۴) از نظر ایشان زن مسلمان، زنی است که دین، حجاب، زنانگی، ظرافت‌ها، رقت‌ها و لطافت‌های خود را حفظ نماید، از حق خود دفاع کند و در میدان معنویت، علم، تحقیق و تقرّب به خدا پیشروی کند؛ شخصیت برجسته‌ای را نشان دهد و در میدان سیاسی حضور دارد. (بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳) بنابراین رعایت حجاب و عفاف، نقش مؤثری در سلامت و امنیت فرد، خانواده و جامعه دارد که مورد تأکید اسلام است.

نتیجه‌گیری

اسلام بین زن و مرد از نظر تدبیر شئون اجتماعی، تساوی قائل شده است. زن می‌تواند به درجه‌ای از کمال برسد که شایسته مقام خلیفه‌اللهی باشد و نقش تعیین‌کننده‌ای در تربیت انسان صالح داشته باشد. با تقویت ایمان و معنویت، بنای اصلی شخصیت زن مسلمان شکل می‌گیرد. سپس روح دین او با حسن خلق متعالی می‌شود. صبر نیز از وظایف اصلی زن تراز اسلامی است که به رشد فردی او کمک می‌کند. همچنین قناعت در زندگی موجب آرامش، ایجاد رضایت و تقویت شکرگزاری می‌شود. چنین زن خودساخته‌ای می‌تواند تأثیرات اجتماعی قابل توجهی داشته باشد. آنچه در حضور اجتماعی زن مهم است، تناسب کارها با روحیات و توانمندی‌های اوست. حضور زنان در مشاغلی که باید به وسیله آنان تأمین شود، ضروری است؛ زیرا اگر رفع این نیازمندی‌ها توسط مردان انجام شود، ممکن است باعث ایجاد انحرافات در جامعه گردد. ایجاد تعادل میان نقش شغلی و خانه‌داری، از توانمندی‌های زن مسلمان به شمار می‌آید؛ زیرا از منظر مقام معظم رهبری، نقش خانه‌داری برای زن بسیار با ارزش است و از بایسته‌های فکری اوست که اهمیت این مسئولیت را به خوبی بداند. بنابراین اشتغال نباید به حضور زن در خانواده و نقش او در خانه‌داری آسیب بزند. از مهم‌ترین نکات برای حضور زن تراز اسلامی در جامعه، «رعایت حجاب و عفاف» است. رعایت این مؤلفه، مایه تشخیص زن مسلمان است و نقش مؤثری در سلامت و امنیت فرد، خانواده و جامعه دارد. محدودیت این پژوهش، عدم تدوین بیانات مقام معظم رهبری در موضوع زنان به صورت

منظومه فکری است. همچنین برای ارائه الگوی زن تراز مسلمان، باید مؤلفه‌های فراوان و جزئیات بسیاری مورد بررسی قرار گیرد که این پژوهش، به اهم آن موارد پرداخته است. از آنجا که برای تعالی جامعه اسلامی همواره به الگوهای کامل نیاز است، پیشنهاد می‌شود تهیه‌کنندگان و کارگردانان رسانه ملی به جای الگوسازی‌های غربی، الگوی زن کامل مسلمان را در برنامه‌ها و سریال‌ها نمایش دهند.

فهرست منابع

قرآن کریم، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی.

نهج البلاغه، ترجمه: حسین انصاریان.

فارسی

۱. پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله العظمی سید علی خامنه ای.
۲. دهقان، اکبر (۱۳۸۶)، آینه کمال، قم: انتشارات چهارده معصوم علیه السلام.
۳. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۵)، مبادی اخلاق در قرآن: نشر اسراء.
۴. قرائتی، محسن (۱۳۹۷)، نهضت حسینی در پرتو قرآن، تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن.
۵. مدرسی، محمد تقی (۱۳۸۹)، زندگانی صدیقه کبری حضرت فاطمه زهرا علیها السلام، تهران: انتشارات محبان الحسین علیه السلام.
۶. مرکز فرهنگ و معارف قرآن (۱۳۸۷)، زن از زبان قرآن، قم: جمال.
۷. مطهری، مرتضی (۱۳۶۹)، مجموعه آثار، چاپ هفتم، تهران: صدرا.
۸. _____ (۱۳۶۹)، نظام حقوق زن در اسلام، تهران: صدرا.
۹. مظاهری، حسین (۱۳۹۰)، خانواده در اسلام، قم: شفق.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
۱۱. موسوی خمینی، سید روح الله (۱۳۷۸)، جهاد اکبر، چاپ نهم، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.
۱۲. _____ (۱۳۷۱)، شرح چهل حدیث، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.

عربی

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴)، لسان العرب، بیروت: دار صادر.
۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲)، المفردات فی غریب القرآن، دمشق: دار العلم الشامیه.
۳. صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۸)، عیون أخبار الرضا علیه السلام، محقق: مهدی لاجوردی، تهران: نشر جهان.
۴. _____ (۱۴۰۳)، معانی الأخبار، محقق: علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۵. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۹۰)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۶. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۱)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: ناصر خسرو.
۷. طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵)، مجمع البحرین، تهران: کتاب فروشی مرتضوی.
۸. قمی، علی بن ابراهیم (۱۳۶۳)، تفسیر القمی، قم: دار الکتب.
۹. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷)، الکافی، محقق: علیاکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران: دار الکتب الإسلامیه.
۱۰. نراقی، احمد بن محمد مهدی (۱۳۷۸)، معراج السعاده، قم: هجرت.
۱۱. نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام.